

Türkiye'nin Kuru Üzüm Dış Satım Potansiyelinin Çekim Modeli İle İncelenmesi

Yüksel SAVAŞ¹, Ferruh IŞIN²

¹Bağcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Manisa

²Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bornova, İzmir

Makale Künyesi

*Araştırma Makalesi /
Research Article*

*Sorumlu Yazar /
Corresponding Author*
Yüksel SAVAŞ
yukseksav@gmail.com

Geliş Tarihi / Received:
20.09.2019

Kabul Tarihi / Accepted:
11.10.2019

Tarım Ekonomisi Dergisi
Cilt: 25 Sayı: 2 Sayfa: 195-200
Turkish Journal of
Agricultural Economics
Volume: 25 Issue: 2 Page: 195-200

DOI 10.24181/tarekoder.622806

Özet

Bu çalışma ile Türkiye'nin kuru üzüm ihracatına etkileyen bazı değişkenlerin yer aldığı tutarlı bir çekim modelinin belirlenmesi ve bu model tahminleri ile gerçekleşen değerlerin karşılaştırılmasıyla dış satım potansiyelinin kullanım durumunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada Türkiye'nin, son 10 yıllık ortalamalarına göre kuru üzüm dışsatımının %94.4'ünü gerçekleştirdiği belirlenen ilk 20 ülkeye ait 21 yıllık veriler kullanılmıştır. Parks-Kmenta tahmincisi kullanılarak esnek genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile model sonuçları elde edilmiştir. İthalatçı ülkelerin kişi başı GSYH'lerindeki % 1'lik artışın Türkiye'den yapacakları kuru üzüm ithalatlarını %0.83 arttıracığı sonucuna ulaşılmıştır. Ülkelerin toplam kuru üzüm ithalatlarında meydana gelen %1'lik artışta ise Türkiye'den yapacakları kuru üzüm ithalatının %0.96 artacağı sonucu elde edilmiştir. Türkiye'nin toplamda modelin tahmininden yıllık %39 daha fazla ihracat gerçekleştirdiği görülmektedir. En düşük potansiyel değerlendirmesi yıllık %22 oranla Japonya'ya gerçekleştirilmiştir. Çekya ve Yunanistan'a modele yakın ama altında dış satım yapılırken, İsviçre %68, Kanada %38, Rusya %25, Avusturya %18 oranlarında daha az ihracatın yapıldığı ülkelerdir.

Anahtar kelimeler: Kuru Üzüm, Uluslararası Ticaret, Çekim Modeli, İhracat Potansiyeli, Panel Veri.

Investigation of Turkey's Raisin Exports Potential With Gravity Model

Abstract

In this study, it aimed to determine a consistent gravity model where some of the variables that affect the Turkey's exports of raisins and to determine the use status of the export potential by comparing the model predictions with actual values. In this study, according to Turkey's average exports of raisins, according to recent 10-year average of the first 20 countries identified as the 94.4% achieved 21 years of data are used. Using the Parks-Kmenta estimator, model results were obtained by using flexible generalized least squares method. It has been observed that 1 percent increase in importers GDP per capita results in 0.83% increase in raisins import value from Turkey. The countries of the 1% increase occurring in total raisins imports as a result will increase by 0.96% of the raisin imports to be made from Turkey. Turkey seems to in total 39% per annum from the estimated model perform more exports. The lowest potential assessment was made to Japan at 22% per annum. Czech and Greece are close to the model but under-exported, while Sweden has 68%, Canada 38%, Russia 25% and Austria 18% less exports.

Key words: Raisins, International Trade, Gravity Model, Export Potential, Panel Data.

1.GİRİŞ

Türkiye üzümün anavatanı olarak köklü bir bağcılık geleneğine sahiptir ve dünyanın en büyük kuru üzüm ihracatçısı ülke konumundadır. Türkiye'nin kuru üzüm ihracatının neredeyse tamamını Ege Bölgesinde üretilen ve dünyada "sultana" olarak bilinen çekirdeksiz kuru üzüm oluşturmaktadır. Türkiye'nin kuru üzüm ihracatında çekirdeksiz üzümün payı 2005-18 yılları ortalamasına göre %99,6'dır.

Kuru üzüm Türkiye ihracatının en önemli kalemlerinden biri olagelmıştır. Birinci dünya savaşından önceki yıllarda 54 bin ton seviyelerinde kuru üzüm üreterek 45 bin tonunu ihraç eden Türkiye'nin, 1930'lu yıllarda tütünden sonra gelen en büyük ihraç kaleminin kuru üzüm olduğu ve ABD'yi geçerek dünyanın en çok kuru üzüm ihraç eden ülkesi konumuna yükseldiği görülmektedir (Baade 1937).

2018 yılı dünyada kuru üzüm dış ticaretine bakıldığında 1.9 milyar dolar değerinde ihracat, 1.83 milyar dolar değerinde ithalat gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye ise aynı yıl 278,950 ton kuru üzümüne karşılık 490.4 milyon dolar değerinde kuru üzüm dış satım değerine ulaşmış olup son 10 yılda ise ortalama yıllık 457 milyon dolar değerinde dışsatım gerçekleştirmiştir. 2018 yılında Türkiye'nin kuru meyve ve mamulleri ihracat değerinin %35.2'sini, toplam tarım ürünleri ihracat değerinin %2.17'sini, toplam ülke ihracat gelirinin ise %0.29'unu kuru üzüm ihracatı oluşturmaktadır (Anonim 2019).

Geçmişten günümüze kuru üzüm ile ilgili yayınlar incelendiğinde, pazarlamada sorunlar yaşandığı görülmektedir. Üzüm üretiminin 50 bin ton seviyelerinde olduğu 20. yy.ın başlarında "Üzüm İdaresi" adında arz kısıtlaması yaparak fiyat istikrarı sağlayacak bir düzenleyici kurum oluşturulmaya çalışılmıştır (Savaş 2015).

70 bin ton dolaylarında ihracatın gerçekleştiği 1970'li yılların başında düzenlenen bir kuru üzüm seminerinde, 1938-68 yılları arasında geçen zamanda kuru üzüm tüketiminde artan nüfus ve hayat standardına rağmen çok düşük bir artış olduğu ifade edilmiştir. Bu duruma sebep olarak taze meyvelerin gelişen pazarlama olanakları ve düşük fiyatlarının kuru meyvelere olan tüketici talebini azaltması gösterilmiştir. Kuru üzümde arz fazlası olduğu, satıcı ülkeler arasında sürekli bir rekabetin varlığı, ihrac fiyatlarının sabit bir seviye izlemesi, üretim artışına paralel bir iç tüketim artışının olmaması sebebiyle kuru üzümcülüğün geleceği yönünde karamsar olduğu belirtilmiştir (İştar 1972). Günümüzde ise Türkiye'de 300 bin ton üretim, 250 bin ton ihracat seviyelerine ulaşılmış olmakla birlikte kuru üzümün geleceği hakkında iyimserlik hâkimdir. Dünyada mevcut nüfus ve refahın artış sürekliliği göz önüne alınarak kuru üzüm ihrac eden ülkelerin sürdürülebilir bir ihracat artışı imkânına sahip oldukları ve bunun için kuru üzüm ithalatçılarına daha fazla odaklanılması, cazip fiyatlandırma stratejileri geliştirilmesi, organik kuru üzüm gibi farklı ürünler ortaya konulması gerektiği ifade edilmektedir (Miran vd. 2013).

Kuru üzümcülüğün geleceği, dış satım potansiyelin ne kadar değerlendirildiğiyle ilgili olup kuru üzüm dış satım potansiyelinin belirlenmesine yönelik çalışmalar bu sebeple büyük öneme sahiptir. Bu çalışma ile Türkiye'nin kuru üzüm ihracatına etki ettiği düşünülen bazı değişkenlerin yer aldığı en tutarlı çekim modelinin belirlenmesi ve bu model tahminleri ile gerçekleşen değerlerin karşılaştırılmasıyla dış satım potansiyelinin kullanım durumunun ortaya konulması amaçlanmıştır.

Uluslararası ticaret analizlerinde kullanılan Çekim Modeli, Isaac Newton'un ortaya attığı evrensel çekim yasasının dış ticaret akımlarını incelemek için uyarlanmış halidir. Çekim modeline göre, ülkeler arasındaki ticaret, o ülkelerin milli gelirleri arttıkça, artar; aralarındaki mesafe arttıkça azalır. Ülkelerin milli gelirlerindeki artış, dış ticaret kapasitelerini artırıp ticaret akışlarına olumlu etkide bulunurken, mesafenin artması taşıma maliyetleri sebebiyle olumsuz etki yapmaktadır. Model'in ilk matematiksel ifadesi ve deneysel uygulaması 1962 yılında Hollandalı ekonomist Jan Tinbergen tarafından yapılmıştır. Tinbergen'in sunduğu ilk biçimiyle model, dış ticareti ülkelerin ekonomik büyüklükleri ve ülkeler arasındaki coğrafi uzaklığı kullanarak açıklamaktadır (Tinbergen, 1962). Günümüze kadar birçok araştırmacı çekim modelini incelemiş ve geliştirmiştir (Dinçer, 2014).

Çekim modeli kullanılarak dış ticaret akışlarının incelendiği birçok çalışma yapılmış olup genellikle modelin beklenen varsayımları ile tutarlı sonuçlar elde edilmiştir (Ata 2012; Atıcı ve Güloğlu 2006; Işın 2017; Kang 2003; Kaplan 2016; Miran vd. 2013; Tatlıcı ve Kızıltan 2011)

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışmada Türkiye'nin, son 10 yıllık ortalamalarına göre kuru üzüm dışsatımının %94.4'ünün gerçekleştirildiği belirlenen ilk 20 ülkeye ait 21 yıllık (1997-2017) veriler kullanılmıştır. Bu ülkeler sırasıyla İngiltere (Birleşik Krallık), Almanya, Hollanda, İtalya, Fransa, Avustralya, Belçika, Kanada, Polonya, İspanya, İrlanda, Yeni Zelanda, İsviçre, Çekya, Japonya, Avusturya, İsveç, Yunanistan, Rusya Federasyonu ve Brezilya'dan oluşmaktadır. Türkiye kuru üzüm (HS 080620) ihracat değeri verileri Birleşmiş Milletler Ticaret Veri Tabanından (<https://data.worldbank.org>) alınmış ve ülkelerin GSYH'sinin nüfuslarına bölünmesiyle kişi başına gelir hesaplanmıştır. Ülke başkentlerinin birbirleriyle arasındaki mesafeler çevrimiçi bir hesaplayıcı ile (<https://www.distance.to>) belirlenmiştir. Çalışmada ülkelerin AB üyeliği ve denize kıyısı olması kukla değişkenler olarak yer almış bu değişkenlere var için (1) yok için (0) değeri verilmiştir. Modelde kullanılacak çekim modeli çift logaritmik formda aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

Modelde kullanılacak çekim modeli çift logaritmik formda aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

$$\ln M_{jt} = \beta_0 + \beta_1 \ln Y_{jt} + \beta_2 \ln K_{jt} + \beta_3 \ln D_{jt} + \beta_4 AB_{jt} + \beta_5 SC_{jt} + \varepsilon$$

Model formülünde yer alan (M_{jt}) i ülkesinin j ülkesinden (Türkiye) t yılında gerçekleştirdiği reel kuru üzüm ithalat değerini, (Y_{jt}) i ülkesinin t yılında kişi başı reel GSYH'sini, (K_{jt}) i ülkesinin t yılında toplam kuru üzüm ithalatı miktarını, (D_{jt}) i ve j ülkeleri arasındaki mesafeyi, (AB_{jt}) i ülkesinin t yılında AB üyesi olmasını, (SC_{jt}) i ülkesinin denize kıyısı olmasını ifade etmektedir.

Çekim modeli ile tek bir tarım ürününün, özellikle kuru üzüm gibi özel bir ürünün incelenmesi söz konusu olduğunda, ülkelerin geçmişten gelen yaşam tarzı, tüketici zevk ve tercihleri ile şekillenen özel bir talebi olduğu dikkate alınmalıdır. Bu sebeple ülkelerin toplam kuru üzüm ithalat miktarlarının modelin değişkenleri arasında bulunmasına karar verilmiştir.

3. MODEL ve TAHMİN SONUÇLARI

Modelde kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler çizelge 1'de verilmiştir. Panel veri modelleri ile yapılan çalışmalarda gözlemlerde birim ve/veya zaman etki yoksa klasik model olan havuzlanmış en küçük kareler (Pooled OLS), bu etkiler varsa, sabit etkiler (fe) ya da tesadüfi etkiler (re) modelleri kullanılabilir (Tatoğlu 2018). F testi sonucuna göre birim etkilerin var olduğu, klasik modelin uygun olmadığı anlaşıldığından diğer tahmin yöntemleri arasından seçim yapmak için Hausman tanımlama testi yapılmıştır. Test sonucuna göre sıfır hipotezi reddedilememiş, tesadüf etkiler modelinin geçerli olduğu belirlenmiştir. Panel veri modelleri oluşturulurken heteroskedasite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı bulunup bulunmadığı testlerle kontrol edilmektedir (Gürüş 2018).

Bu çalışmada uygulanan Levene, Brown ve Forsythe testleri ile heteroskedastitenin var olduğu, Lagrange Çarpanı (LM) ve genişletilmiş Lagrange çarpanı (ALM testleri) ile otokorelasyonun var olduğu, Pesaran CD testi ile yatay kesit bağımlılığının var olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Her üç durumun varlığı belirlendiği için dirençli tahminciler arasında yer alan Parks-Kmenta tahmincisi kullanılarak esnek geliştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile model sonuçları elde edilmiştir.

Çizelge 1. Modelde kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler

Değişken	Birim	Türü	Ortalama	Minimum	Maksimum
$M_{ij,t}$	Reel Değer (\$)	Sürekli	16,780,848	4,393	140,159,708
$Y_{i,t}$	Reel Değer (\$)	Sürekli	37,470	5,560	77,461
$K_{i,t}$	Kilogram	Sürekli	25,966,530	489,362	124,842,568
$D_{i,t}$	km	Sürekli	4,574	819	16,828
$AB_{i,t}$	0/1	Kukla	0.62	0	1
$SC_{i,t}$	0/1	Kukla	0.85	0	1

Çizelge 2'de bağımlı değişkenin i ülkesinin Türkiye'den yaptığı reel kuru üzüm ithalat değeri ($M_{ij,t}$) logaritmasının olduğu ve heteroskedastite, birimler arası korelasyon ve tüm panel için sabit AR(1) korelasyona izin verildiği durumda elde edilen esnek geliştirilmiş en küçük kareler regresyonu (FGLS) tahmin sonuçları verilmiştir. Wald test istatistiğine göre model anlamlıdır. Modelde yer alan değişkenlerden uzaklık ($D_{i,t}$) hariç diğerleri anlamlıdır. Standart hatalar oldukça düşüktür.

Çizelge 2. Esnek Geliştirilmiş En Küçük Kareler Çekim Modeli Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart hata	z	P> z
Sabit	-9.020227*	-0.7975521	11.31	0.000
$\ln Y_{i,t}$	0.8295161*	0.0532026	15.59	0.000
$\ln K_{i,t}$	0.9555281*	0.0103825	92.03	0.000
$\ln D_{i,t}$	-0.0327292	0.0349833	-0.94	0.349
$AB_{i,t}$	0.3796163*	0.0578252	6.56	0.000
$SC_{i,t}$	0.3029511*	0.0798087	3.80	0.000

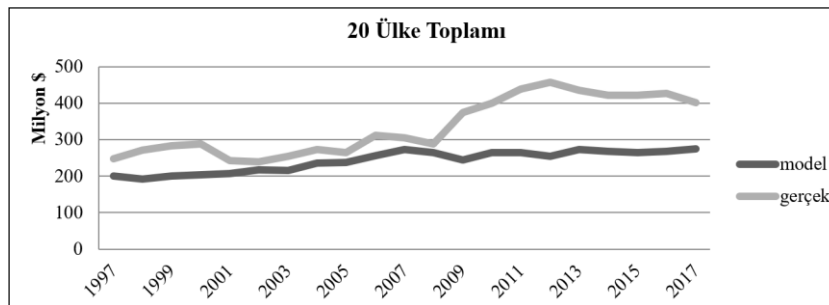
Wald chi2(5) = 36,093.85
Prob > chi2 = 0.0000

(*)P=0.01 düzeylerinde anlamlıdır.

İthalatçı ülkelerin kişi başı gelirlerinde %1'lik artışın Türkiye'den yapacakları kuru üzüm ithalatlarını %0.83 arttıracığı sonucuna ulaşılmıştır. Ülkelerin toplam kuru üzüm ithalatlarında meydana gelen %1'lik artışta ise Türkiye'den yapacakları kuru üzüm ithalatının %0.96 artacağı sonucu elde edilmiştir. Gelir esnekliğinin 1'in altında ama pozitif katsayılı olması, ele alınan ülkeler için kuru üzümün lüks mal kategorisinde olmayıp zorunlu mallar sınıfının üst sınırına yakın konumlandığını göstermektedir. İngilizlerin çeşitli mallara olan taleplerinin gelir esnekliklerinin belirlendiği bir çalışmada şarap için 2.6, meyve suları için 0.9, yeşil sebzeler için 0.1 esneklik değerleri bulunmuştur (Dinler 2009). Bir ülkenin AB üyesi olması ve ya denize kıyısı olması değişkenleri Türkiye'den yapılan kuru üzüm ithalatına olumlu etki etmektedir. Mesafe değişkeni negatif katsayılı ancak anlamsız çıkmıştır. Atıcı ve Güloğlu (2006) yaptıkları çalışmada mesafe değişkeni için benzer sonuç almıştır. Bu durum küreselleşme ile gelişen taşımacılık imkânları ve düşen taşımacılık maliyetleri yanında, kuru üzümün az sayıdaki belli üreticilerce üretilmesinin ticaret için mesafeleri önemsizleştirmiş olduğu şeklinde açıklanabilir.

Türkiye Kuru Üzüm Dış Satım Potansiyeli Kullanım Durumu

20 ülkenin 21 yıllık verileriyle oluşturulan model tahmini ve gerçekleşme grafiği incelendiğinde bütün yıllar gerçekleşmenin tahminden daha yüksek olduğu, 2008 yılından sonra ise gerçekleşme oranında fark edilir bir artış yaşandığı ve gerçekleşme ile model tahmini arasındaki farkın arttığı görülmektedir.

Grafik 1. Ülkelerin Türkiye'den Yaptıkları Toplam Kuru Üzüm Reel İthalat Değeri

Çizelge 3'de ülkelerin 21 yıllık ortalama gerçekleşen reel kuru üzüm ithalatları ile modelin tahmin değerleri verilmiştir. Türkiye'nin toplamda modelin tahmininden yıllık %39 daha fazla ihracat gerçekleştirdiği görülmektedir. En düşük potansiyel değerlendirmesi yıllık %22 oranla Japonya'ya gerçekleştirilmiştir. En yüksek gerçekleşme İtalya'ya yapılmıştır. Bu ülkeye modelin tahmininden ortalama yıllık 2,5 kat daha fazla ihracat gerçekleştirilmiştir. Çekya ve Yunanistan modele yakın ama altında ithalat yaparken, İsveç %68, Kanada %38, Rusya %25, Avusturya %18 oranlarında daha az ithalat gerçekleşmesi olan ülkelerdir.

Çizelge 3. Modelin Tahmini ve Gerçek Kuru Üzüm Dış Satım Değerleri- $\bar{X}$ (1997-2017)

Ülkeler	Gerçekleşen (G)	Tahmin (T)	Oran (G/T)
İngiltere (UK)	93,192,174	58,026,469	1.61
Almanya	58,063,611	42,052,325	1.38
Hollanda	44,304,847	33,317,429	1.33
İtalya	29,130,510	11,319,275	2.57
Fransa	23,073,059	14,245,031	1.62
Avustralya	18,414,662	11,038,688	1.67
Belçika	16,109,924	11,026,648	1.46
Kanada	8,025,392	12,910,388	0.62
Polonya	3,139,109	2,871,791	1.09
İspanya	7,482,357	4,955,062	1.51
İrlanda	7,643,870	4,143,322	1.84
Yeni Zelanda	5,879,047	2,568,345	2.29
İsviçre	3,936,554	2,183,783	1.80
Çekya	1,069,275	1,189,929	0.90
Japonya	2,705,310	12,382,541	0.22
Avusturya	2,701,276	3,291,079	0.82
İsveç	1,558,774	4,858,221	0.32
Yunanistan	1,484,999	1,566,418	0.95
Rusya Federasyonu	4,140,437	5,551,065	0.75
Brezilya	3,561,775	2,465,821	1.44
Toplam	335,616,962	241,963,632	1.39

Dünyanın en büyük kuru üzüm ithalatçısı ülke olarak İngiltere, Türkiye'nin de en fazla ihracat gerçekleştirdiği ülkedir. Model tahmini ve gerçekleşmeye karşılaştırıldığında yıllık ortalama %61 oranında modelin üzerinde ihracat gerçekleştirilmiştir. Almanya'nın ithalatında 2008 ve 2016 yılları arasında gerçekleşmede bir sıçrama olmuş 2012 yılında zirve yapmış ve 2017 yılı itibarıyla model seviyelerine doğru gerilemiştir. Hollanda'ya yapılan ihracatın yıllık ortalaması modelin tahminlerinden %33 daha fazla gerçekleşmiş olup 2005 ve 2007 yıllarında bir daralma yaşansa da genelde istikrarlı bir grafik sergilenmiştir. Hollanda kuru üzüm ithalatında en büyük pay Türkiye'ye aittir. Türkiye'ye oldukça uzak bir ülke olmasına rağmen Avustralya'ya modelin tahmininden yıllık ortalama %67 daha fazla ihracat yapılmıştır. Kanada'ya Türkiye'nin yapmış olduğu kuru üzüm ihracatının 2005 yılı ile artış eğilimine girdiği görülmektedir. Öyle ki 2004 yılında model tahmininin 7'de biri oranında gerçekleşme yaşanmışken 2009 yılında model ve gerçekleşme grafiği kesişmiş ve bu tarihten sonra 2010 yılı istisnası dışında model tahmini ve üzerinde gerçekleşmeler meydana gelmiştir. İrlanda Avrupa ülkeleri arasında İtalya'dan sonra en fazla gerçekleşmenin olduğu ülkedir. Bu ülkeye yıllık ortalama %87 daha fazla kuru üzüm satılmıştır. Çalışma kapsamına giren ülkeler arasında Türkiye'ye en uzaktaki ülke olan Yeni Zelanda, İtalya'dan sonra en yüksek oranda ihracat gerçekleşmesinin olduğu yerdir. Bu ülkeye modelin tahmininden ortalama %129 daha fazla ihracat yapılmıştır. Japonya'dan sonra en az gerçekleşmenin yaşandığı ülke olan İsveç'in 2013 yılından itibaren Türkiye'den yaptığı ithalatta yaşanan artış ile 2016 ve 2017 yıllarında modelin tahminleri seviyelerine yaklaşan gerçekleşmeler meydana gelmiştir. Rusya Federasyonuna gerçekleştirilen ihracatın model tahmininden ortalama yıllık %25 daha az olduğu, 2011 yılından itibaren ise gerçekleşmenin model seviyelerine oldukça yakın seyrettiği görülmektedir. Brezilya 21 yıllık ortalamalara göre %41 daha fazla ihracatın yapıldığı ülke konumundadır. Bu ortalamayı yükselten değerlerin 2002 öncesine ait olduğu bu tarihten sonra model seviyelerine yakın gerçekleşmeler olduğu görülmektedir.

4.SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin kuru üzüm dış satım potansiyelini, 1960'lı yıllardan itibaren dış ticaret akışlarını incelemede kullanılan çekim modeli yardımıyla ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma ile anlamlı bir model elde edilmiştir. Modelin tahminlerine göre 21 yıllık ortalamada Türkiye yıllık %39 daha fazla kuru üzüm dış satımı gerçekleştirebilmektedir. Model tahminlerinin altında dış satım gerçekleştirilen ülkeler Japonya, İsveç, Kanada, Avusturya, Rusya, Çekya, ve Yunanistan'dır (Çizelge 3). Bu ülkelere ait yıllar itibarıyla ithalat değeri değişimleri incelendiğinde ise Japonya dışındaki ülkelerin son yıllarda yaptıkları ithalatın olumlu yönde geliştiği ve model tahminlerini yakaladığı görülmektedir. Japonya'ya ise 21 yıllık ortalamaya göre %78 daha az ihracat gerçekleştirildiği ve bu durumda 21 yıllık süreçte iyileşme yaşanmadığı görülmektedir. Japonya'ya yapılan kuru üzüm dış satımı model tahminleri seviyesine çıkarılabilirse Türkiye'nin toplam kuru üzüm ihracat değeri yaklaşık 12 milyon dolar artacaktır. Japonya'nın Türkiye'den neden yeteri kadar kuru üzüm almadığı sorusunun cevabını bu ülke pazarını elinde tutan ABD'nin geçmişten beri uyguladığı dış satım promosyonlarında aramak gerekmektedir. Yapılan bir çalışmada promosyon uygulanmadığında ABD'nin Japonya'ya yaklaşık 15 bin ton daha az kuru üzüm satacağı belirlenmiştir (Kaiser 2010).

Türkiye'nin kuru üzüm dış satımında uygulayacağı rekabetçi fiyat politikasıyla konumunu koruyacağı rahatlıkla söylenebilir. Türkiye'nin kuru üzüm ihracatında ilk sırada yer alan, dünyanın en büyük kuru üzüm ithalatçısı İngiltere'nin 2017 yılında yaptığı toplam kuru üzüm ithalat miktarında Türkiye'nin payı %68 düzeyindedir. Fransa, Türkiye'den model tahmini değerinden %70 daha fazla ithalat yaptığı belirlenen 2017 yılında, üzüm ithalatının miktar olarak %64'ünü Türkiye'den yapmıştır. Almanya'nın Türkiye'den 2017 yılında model tahmininden %13 daha fazla kuru üzüm satın aldığı ve bu miktarın o yıl toplam aldığı kuru üzüm miktarının sadece yarısını oluşturduğu belirlenmiştir. Görüldüğü gibi Türkiye'nin zaten yüksek oranlarda ihracat yaptığı görülen ülkelere dahi daha fazlasını satılabileceği bir potansiyel bulunmaktadır.

Çalışma sonucunda dikkat çeken diğer bir durum ise, 1997-2008 yılları arasında model tahminin biraz üzerinde seyreden gerçekleşmenin 2008 yılından sonra artış göstererek model tahmini ile arasını açmasıdır (Grafik 3). Bu artışa neyin sebep olduğunun ortaya konulabilmesi için rekabet halinde bulunan ihracatçı ülkelerin üretim durumları ve ürün satış fiyatlarını dikkate almak gerekmektedir. Bundan sonra panel veri yöntemleri ile yapılacak yeni çalışmalarda, rakip dışsatımcı ülkelerin piyasaya yıllık ürün arzı miktarları ve ihracat birim fiyatlarının da yer alacağı modellerin kullanılmasıyla daha kapsayıcı sonuçlar alınabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim 2019. *Türkiye İhracatçılar Meclisi*. <https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html> Erişim Tarihi: 02.07.2019
- Ata S., 2012. *Türkiye'nin İhracat Potansiyeli: Çekim Modeli Çerçevesinde Bir İnceleme*. *International Conference On Eurasian Economies 2012* <http://avekon.org/papers/389.pdf>. Erişim Tarihi: 15.06.2019
- Atıcı, C., ve Güloğlu, B., (2006), "Gravity Model of Turkey's Fresh and Processed Fruit and Vegetable Export to the EU: A Panel Data Analysis", *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, Vol.18(3/4), ss.8-21
- Baade F., 1937. *Kuru Üzüm Ekonomimizin İnkişaf İmkânları*. T.C. İktisat Vekâleti Neşriyatı Seri.2, No.3. Ankara, 1937
- Diñçer G., 2013. *Dış Ticaret Kuramında Çekim Modeli*. *Ekonomik Yaklaşım*, 24(88), 1-34 <http://www.ekonomikyaklasim.org> Erişim Tarihi: 15.06.2019
- Distance calculator. <http://distance.to>. Erişim Tarihi: 24.05.2019.
- Dünya Bankası veri tabanı <https://data.worldbank.org> Erişim Tarihi: 15.05.2019
- Golovko, A. (2009). *Çekim Modeli: Avrasya Ülkelerinin Dış Ticareti*. *Anadolu İktisat Kongresi, Eskişehir*. https://www.academia.edu/375375/Çekim_Modeli_Avrasya_Ülkelerinin_Dış_Ticareti. Erişim: 14.06.2019.
- Gürüş S. 2018. *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*. Der Yayınları. Yayın No 481.
- Işın F., 2017. *Türkiye'nin Kuru İncir İhracat Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı*. *Tarım Ekonomisi Dergisi Cilt:23 Sayı:2 Sayfa:223-229*
- ITC 2018. www.trademapp.org Erişim Tarihi: 15.05.2019.
- İştar A., 1972. *Kuru Üzümcülüğümüz ve Problemleri*. *Çekirdeksiz Kuru Üzüm Semineri*. İzmir Ticaret Borsası Yayınları No.7. İzmir, 1972. ss 141-165
- Kaiser H., 2010. *An Econometric Analysis Of California Raisin Export Promotion* https://www.raisins.org/wp-content/uploads/2017/03/Econometric_Study_10-2010.pdf. Erişim tarihi 29.06.2019.
- Kang M., 2003. *U.S. Wood Product Exports And Regional Trade*. December 2003, Volume 31, Issue 4, pp 386-386
- Kaplan, F., 2016. *Türkiye'nin Meyve ve Sebze İhracatı: Bir Çekim Modeli Uygulaması*. *Journal of Yasar University*, 2016, 11/42, 11-17
- Linneman, H. (1966). *An Econometric Study of International Trade Flows*. North Holland Publishing Company: Amsterdam.
- Miran B., Atış E., Bektaş Z., Salalı E., Cankurt M. 2013. *An Analysis of International Raisin Trade: A Gravity Model Approach*. *57th Australian Agricultural & Resource Economics Society Annual Conference*. <https://www.researchgate.net/publication/319963257> Erişim: 15.06.2019

- Savaş Y. Üzüm İdaresi. *Apelasyon E-Dergisi*(ISSN:2149-4908). Sayı:22. Eylül 2015.<http://apelasyon.com/Yazi/324-uzum-idaresi> Erişim Tarihi: 30.06.2019.
- Tatlıcı Ö., Kızıltan A. 2011. Çekim Modeli: Türkiye'nin İhracatı Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 2011. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/30446>. Erişim: 15.06.2016
- Tatoğlu F. Y. 2018. *Panel Veri Ekonometrisi*. Beta Yayıncılık. Yayın No 3802.
- Tinbergen, J. (1962). *Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy*. New York: Twentieth Century Fund.